

Az eszmék világa.

Bartók György.

Felolvasatott az EME. 1921.
febr. 23.-án tartott ülésén.

Hölgyeim és Uraim!

Multkori felolvasásomban, amely az igazság világáról szólott, Sokrates vezetésével igyekeztünk megtalálni az igazság világába vezető *utat*. Mai felolvasásunkon Platon lesz vezetőnk: az ő tanításának segítségével óhajtunk belépni az igazság világába, hogy közelebbről vegyük szemügyre az igazság világának *tartalmát*.

Sokrates halála után tanítványai elkeseredve vonulnak vissza az áthéni közélet teréről s közöttük Platon, ki körülbelül 28 éves volt mestere halálakor, egyenesen távozott szülővárosából, attól távol várván a kedvező időre, mikor majd bátran részt vehet Athene politikai életében. Platon előkelő athéni család sarja, apai és anyai ágon királyok ivadéka, valószínűleg 427-ben született és meghalt 348/7 évben, 81 vagy 80 éves korában. Már külső megjelenése elárulta származásának nemességét: hatalmas, erőteljes duzzadó, szépségtől sugárzó alak, akinek hatalmasan domborodó, nemesen ivelt homloka, valósággal az eszméknek világát hordozta magában. Szemeiben bámulatos hűséggel tükröződött a világ-egyetemnek minden kis részecskéje s érzékszerveinek ideges finomsága a kosmos minden jelenségére élesen reagált. Platonnak izmos, acélos lelke művészi gyöngédséggel itta magába a körülötte létező világnak fényét és világosságát, színét és illatát, hangját és hangulatát. Egész külső, impozáns, lelket gyönyörködtető alakja egy mythologiai isten képmásának látszik: a fénynek, a szépségnek, az erőnek, a vidámságnak, a nemzés erejének egész tengere áramlik felénk, ha vele találkozunk és a maga szolgájává bilincsel le mindenkit ez a férfiú, mindenkit, aki a szépségnek és az erőnek, a vidámságnak és a fénynek, az életnek és a szellemnek gyermeke. Igazi, nemes pogány ember ez a Platon: bátran neki vág ennek az életnek, víg, örvendő arccal néz a szemébe, mert nem küzdeni akar vele, hanem élvezni óhajtja azt, azzal a biztos tudattal, hogy ő már feléje kerekedett az életnek, szolgájává tette az életet szellemének erejével és lelkének görög gazdagságával. Látszik ezen a Platon, hogy ő már az igazságnak világában él: micsoda diadalmas, örvendő, reményei — beteljesült, dyonysosi alak ez a Platon! Ez a külső, emberi test egy igazság után fáradhatatlanul törő, a maga diadaláról bizonyos és annak örvendő léleknek tökéletlen eszköze. Platon lelkének ugyanis egyetlen törekvése az vala, hogy a Sokrates által mutatott ösvényen elérkezzék abba a világba, amelyben az önértékű, általános érvényű igazság az éltető s értékadó elve minden létezőnek. Az

ő lelkét az igazság iránt való kiapadhatatlan *szerelem* töltötte be, az a platonai Eros, amelyet széppé és becsessé éppen az teszen, hogy fáradhatatlanul csak az igazságra irányul s csak az igazsággal való belső egyesülést keresi.

Ez az *ἔρως* vezeti őt eleinte a költészet világába, majd a bölcselők társaságába és végül 20 éves ifjú korában a Sokrates lábaihoz, akiben lelkének, törekvéseinek, gondolkodásának ideálját találta föl. Platon lelkében a *ἔρως*, a szerelem az a központi meghatározottság és alaptervekenység, amelyből személyiségének páratlan varázsa megérthető és értéke megmagyarázható. Platon maga a világirodalom filozófusai, költői, művészei közül kétségkívül a legnagyobb *erotikus* a legnagyobb *szerető*, akihez méltóan talán csak *Goethe* hasonlítható. Az a kérdés tehát, hogy mi ez a sokat emlegetett — s tegyük hozzá, merőben félreértett, — platonai szerelem? mi az *ἔρως* jelentése és lényege?

— A kérdésre maga Platon ad feleletet egyik dialogusában, a *Symposion*-ban, ebben a filozofiai és művészi remekműben, melynek párját az emberi szellem alkotásai sorában hiába keressük. Ez a dialogus meggyőző erővel tárja eléink Platonnak azt a meggyőződését, hogy valódi értékkel nem az egyes ember bír, hanem az emberiség s az egyes életének értéket is csak az emberiség életén való együttműködés kölcsönöz, együttműködés főleg azon a szellemiségen, amely az emberiség lényegét teszi. Minden tevékenységünknek és cselekedetünknek értelme az örökkévalóságnak munkálása bennünk és általunk. Az Eros sem egyéb, mint az ö.öökkévalónak, az egyetemesnek, az emberi szellemnek megvalósítására való törekvés és igyekezet.

Egy előkelő athéni polgárnak házában vagyunk, amely házat éppen nem szabad valami fényes, nagyszerű csarnoknak képzelnünk. Itt ad lakomát Agathon abból az alkalomból, hogy versenyen tragédiája, első zsengéje pályagyőztes lőn. A vendégek, kik között Sokrates is helyet foglal, még a tegnapi ivástól mámorosak lévén, megállapodnak, hogy nem isznak a ceremonikus szabályok megtartásával, hanem ki-ki a maga tetszése szerint. Miután pedig megegyezett véleményük abban, hogy Erost sem a költők, sem a filozófusok nem méltatták mindaddig kellőleg, sorban mondanak reá dicsőítő beszédeket. Phaidros kezdi a beszédet; követi őt Pausanias; utána Aristofanesen lenne a sor, de ő közben hevesen csuklani kezd s helyette az orvos Eryximakhos emelkedik szólásra, miután hasztalan adott tanácsokat Aristofanesnek a csuklás megszüntetésére; Eryximakhostól aztán Aristofanes veszi át a szót, akinek csuklása időközben megszűnt, őt követi a lakomátadó házigazda, Agathon és végül Sokrates kezdi beszédét, amely az Eros lényegét fejtí ki. Az Eros — legalább így hallotta Sokrates a mantineai jósnőtől, Diotimától — nem isten, mert vágyik a jóra és a szépre, az istenek pedig mind a kettőnek birtokában vannak. Eros közötté áll a jónak és a rossznak, a szépnek és a rúttnak, a halandónak és a halhatatlannak, *δαίμων μέγας*, aki közvetítő az

ember és az istenek között. Apja Peros, a gazdagság, anyja Periaa, a szegénység. Ő maga szegény, durva, meztelen, de vágyik a jóra és a szépre. Nem egyéb ő, mint a jónak és a szépnek szeretete. Az az ember, aki a szépet szaporítja testében és lelkében, az törekszik erre az Erosra, amely eként nem is magára a szépre vonatkozik, hanem a szépnek szaporítására, a jónak és a szépnek szaporítására, mert az emberben csak a jó és a szép az, ami halhatatlan és örökkévaló. Végeredményében tehát az *ἔρως* a halhatatlanra és az örökkévalóra vonatkozik. Némelyek testben terhesek: utódok szaporítása által akarnak halhatatlanok lenni; mások terhesek lélekben: ezek tudás és erény által akarnak szert tenni az örökkévalóságra.

A halhatatlanságra vezető Erosnak útja pedig ez. Mint ifjaknak szeretnünk kell a szép testeket, de csak egyet s ezt szép, illő beszédekkel kell megtermékenyíteni. Azután reá kell jönnünk arra, hogy minden szép testnek a szépsége rokon minden szép testnek a szépségével, ezért szeretettel kell viseltetnünk minden szép test iránt. Majd ezen az úton feljebb haladva meggyőződést kell szerezni arról, hogy a test szépségénél becsesebb a léleknek szépsége és be kell látnunk, hogy a szép magamagával azonos, azaz, hogy értéke önmagában van. Mindezekután pedig elfordulván a cselekedettől, forduljon az ismeret világa felé és fedezzen fel a lélek oly tudományt, amely egyenesen a szépre vonatkozik. Ily módon az egyes széptől, a szép testektől, a szép cselekedetektől és ismeretektől, lassú, fokként való emelkedéssel eljutunk ahhoz a széphez, amely önmagában önmagával mindig azonos és amelyben minden más, egyes szép valami úton-módon részt vesz, annak a szépségében részesül, éppen ezen részesülés által lévén ő maga, az egyes szép is szép. Ez az önmagával azonos szép, a míg más egyéb minden elmúlik és enyész, nem nagyobbodik, nem csökken, változást soha sem szenved. Aki ezt az örök, változhatatlan, *egy* szépet tekinti, annak módjában lesz az is, hogy az erénynek is ne csak üres képét tekintse, hanem az erénynek *valóságát* létrehozza magával ezzel a valósággal érintkezvén. Aki pedig erényt teremt, az az istenek kedveltje és halhatatlan. A szerelemhez *ἔρως*-hoz vivő út tehát ez: „a földi szép dolgokon kezdve azon szépség kedvéért mind tovább haladni, mintegy fokként emelkedni egy szép testtől kettőig, kettőtől az összesekig, a szép testektől a nemes erkölcsi foglalkozások után a szép ismeretekig s az ismeretektől végre azon ismerethez elérni, amely semmi másnak, csak ennek a szépségnek az ismerete. (XXIX.)

A platonai szerelem tehát nem üres ábrándozás, a szerelem tárgyának nem messziről való csendes imádása, hanem tevékeny, izmos erő, amely ott van mindenütt, ahol alkotásról van szó, arról, hogy valami a nem létezés állapotából a létezés állapotába kerüljön. Az Eros arra sarkal, ösztönöz, kényszerít, hogy a jónak, a szépnek, az igaznak örök birtokába jussak, hogy magamnak a szépség, a jóság, az igazság világát örök érvénnyel és örök időkre

megalkossam. A platoni έρως nem passiv szemlélődés; nem a jónak, a szépnek, az igaznak szerelme, hanem szerelme a jó, a szép, az igaz *teremtésének*. Akiben ennek a szerelemnek ellenállhatlan ereje tevékeny, az teremteni, alkotni, valami új, eddig nem volt értéket életre kelteni vágyik — ő az igazság kereső tudós, a jóságot megvalósító férfi, a szépet kialakító művész, — s mind mániákussa, foglya, őrjöngője a szerelemnek, maniakus a szónak szent, görög értelmében.

Ennek a szerelemnek szent önkivületében a léleknek neme- sebb, értékesebb része győz a rossz és hitvány rész felett; az a férfi pedig, akinek lelke ilyen isteni állapotba jut, keresi a vele hasonló lelkűnek társaságát, hogy vele a jó, a szép, az igaz felett bölcselkedvén, lelke szárnyakat öltö s felemelkedjék az eszmék örök világába.

Az igazság világába vezető erő tehát nem más, mint az önértékű alkotások teremtése után való leküzdhetetlen, vissza nem utasítható vágyakozás. Az igazság világának tartalma pedig az eszmék, az igazság világa tehát nem egyéb, mint az eszmék világa. Most már csak az a kérdés, hogy mik ezek az eszmék, melyeknek világába a platoni szerelem ereje ragadhat fel csupán?

Erre a kérdésre adandó felelet egyenesen a filozofia lelké- nek legbelsejét, a bölcsélet szívéét tárja fel előttünk.

Nem szándékom itt a t. Hallgatóságot végigvezetni azon a fáradságos és meredek úton, amelyet Platon különböző logikai és ismeretelméleti fejtegetéseiben tétet meg tanítványaival, hogy biztosan jussanak el az eszmék világába. Meg kell elégednünk, ha némiképpen tisztába jövünk azzal, hogy mit jelentenek az eszmék az ember szellemi életében.

Az Athén mellett folyó Ilissos partján, gyönyörű helyen talál- kozik Sokrates néhány athéni ifjúval, kik séta kedvéért a szokottnál korábban kelve fel, indultak útnak a városon külre. A terebélyes, virágjában álló platán sor felséges illatot áraszt. Platán alatt kedves forrásnak vize szalad ezüstcsengéssel tova. Szellős hely, kellemes, üdítő levegő. S a nyári hangulatba belejátszik a tücskök hangos kara. A lankás oldalon dús, buta fű, mely közül pompázva dugja ki büszke fejét a kék hycint és a fehér, sárga Narcissus. Ide heveredik le szép csendesesen Sokrates s az athéni ifjakkal évődve, faggatózva adja elő azt, amit az ő szája által tulajdonképpen Platon tanít nekünk. Ebből a beszélgetésből tudjuk meg mi is, a Sokrates körül elhelyezkedő görög ifjak is, hogy nemcsak a körü- löttünk levő, látható, tapintható, hallható, szagolható, izlelhető dolgok tartoznak a valóság körébe, hanem az u. n. eszmék is. A szép leány szép, — úgy mond Platon a Sokrates szája által — de szép a szép ló is, a szép fazék is szép, ámde: mi által szép a szép leány, a szép ló, a szép fazék? — mert hiszen a három: leány, ló, fazék, egymástól rendkívül különbözőek és mi mégis mindenikről megállapíthatjuk azt, hogy szép. Kell lennie tehát valami *közös- nek*, valami *egységesnek* bennük, hogy mind a hármat szépnek

jelentsük ki. Ez a közös, ez az egységes valami pedig maga a szépség — *αυτό τὸ καλὸς* — amely ha valami tárgyhoz hozzájárul, széppé teszi ezt. Hasonlóképpen: a jó dolog jóvá a jóság által leszen és az igaz dolog igazzá az igazság által. Az önmagában vett szépség, az önmagában vett jóság, az önmagában vett igazság, ezek egytől-egyig *eszmék*, amelyeknek valósága felsőbb rendű, értékesebb valóság, mint az érzékszerveink által felfogható érzéki tárgyak és jelenségek valósága. Tehát merőben helytelen és káros azon avatatlanok véleménye, akik azt hiszik, hogy semmi sem létezik, csak az, amit ők kezükkel közvetlenül megfoghatnak, míg ellenben mindent, pld. a tevékenységet, a létesülést, szóval: minden nem-láthatót és nem-érzékelhetőt egyszersmind nem-létezőnek is állítanak.

Ami tehát az értékes dolgokban közös és minden dolognak nemcsak értéket, hanem egymás között is bizonyos egységet kölcsönöz, az az eszme, amelyet a lélek fürkészi ki és ismerteti meg az emberrel. A dolgok a magok értékét csak azáltal nyerik, hogy részt vesznek ezekben az eszmékben, amelyeket Platon a naphoz hasonlít: a nap mindég egy és ugyanaz, mindenütt egyszerre ott van s mégis soha sincs magától külön, magától elválva. Eként az eszme is: mindenben, mint ugyanaz van jelen. (Parmenides V.) Minden idea tulajdonképpen csak gondolat, melynek helye a lélekben, a szellemben van. Az egyes dolgok ezeknek a szellemben levő gondolatoknak, azaz az eszméknek, csak képmásai, ami azt jelenti, hogy az egyes dolog, — mondjuk azt akár szépnek, akár jónak, akár igaznak — soha sem lehet teljesen igaz, teljesen jó, teljesen szép; vagy talán még helyesebben: az igaz dolog sohasem meríti ki az igazság eszméjét teljesen, sem a szép dolog a szépség eszméjét, sem a jó dolog a jóság ideáját. Ez egészen világos és természetes dolog. Hiszen a tökéletes „gömb“-ről alkotott matematikai fogalomnak soha sem fog teljesen megfelelni egyetlen érzékelhető gömb-alak, nem még abban az esetben sem, ha a legnagyobb művészettel és a legóvatosabb matematikai pontossággal készítjük is el azt.

Ami már most ezeknek az eszméknek értékét illeti, erre nézve Platon mesteri dialektikával állapítja meg azt, hogy az eszme *előbb* meg volt a szellemben, mint az egyes dolgoknak érzéki felfogása. Igaz ugyan, hogy én előbb látok és veszek észre szép dolgokat s csak azután jutok el a szépség fogalmára; de a szépség fogalmára, illetve eszméjére soha sem tudtam volna eljutni, ha az már előbb az én lelkemben nem lett volna meg, mert hiszen, ha a szépség eszméje lelkemből hiányzik, hogyan vagyok én képes megállapítani a tárgyról azt, hogy szép? A miként Platon mondja, amikor az ember szelleme szép dolgokat lát, akkor szükségképpen „reá emlékezik“ a lelkében levő szépség-eszmére s az ezzel való összehasonlítás alapján állapítja meg az illető dologról azt, hogy szép. Éppen így áll a dolog akkor is, hogyha a dolgoknak igazságáról vagy jóságáról van szó. Minél nagyobb

mértékben vesz részt valamely dolog az igazságnak eszméjében, annál nagyobb lesz annak igazság-értéke; minél nagyobb mértékben hasonlít valamely cselekedet a jóság eszméjére, annál nagyobb annak jóság-értéke; és végül, minél teljesebben tükrözi vissza valamely alkotás — akár természeti, akár művészeti alkotás — a szépség ideáját, annál nagyobb lesz annak az alkotásnak szépség-értéke.

Az eszmék a szellem szülöttei lévén, kétségkívül felette állnak az érzéki dolgoknak, mert maga a szellem is felette áll az érzékiségnek s egyszersmind ő maga minden értéknek forrása és mérője. Az eszmék világa egy felsőbb létezésnek a világa, vagy Platon szerint a *valóban* létezőnek a világa, a létnek a világa. Az érzéki, látható, földi világ nem a valóságnak, nem az igazi létezésnek a világa s az egyes érzéki dolgok csak annyiban bírnak valóban értékkel s tehát valódi létezéssel, amennyiben ezekben az eszmékben részt vesznek, vagyis: a szép dolog valóban csak annyiban létezik, amennyiben szép s amennyiben nem szép, annyiban nem is létezik. Az érzéki egyes dolog ilyen módon a lét és a nemlét mesgyéjén bolyong: nem teljesen létező, mert nem csupa eszme és nem teljesen nem-létező, mert van benne valami az eszméből is. A rózsza a maga szépsége által résztveszen a valósággal létezőben, azaz: a rózsza annyiban valósággal létező, amennyiben szép; amennyiben azonban nem veszen részt az eszmében, annyiban nem veszen részt a valósággal létezőben sem.

Az eszmék világa az itt előadottak szerint, óriási értékfelsőbséget mutat mind azzal szemben, ami pusztán érzéki és földi. Az egyes, érzéki, földi dolgokat csak látjuk, de nem gondoljuk; az eszméket ellenben gondoljuk és nem látjuk. Az egyes, érzéki, földi dolgok összességével, mint alsóbbrendű világgal szemben ott áll az eszméknek összessége, mint felsőbbrendű valóság. Platon az eszmék összességének ezt az értékfelsőbségét és dignitását azáltal akarja minél erőteljesebb kifejezésre juttatni, hogy az eszméket teljesen önálló világgé fogja fel és ezt a világot, mint láthatatlan, testetlen, gondolt világot szembe állítja a csak látható, érzékelhető testi világgal. Az eszmék világa az érzékfeletti, láthatatlan, örök és valóságos létnek vagy a lényegnek — οὐσίαις — a világa, míg a testi világ a láthatónak, az elmulónak, a változásnak, — γένεσις az egyeteme.

Ezeket az örökkévaló, soha sem változó, önértékű eszméket külön valósággal, a valóságos valósággal — τὸ ὄντως ὄν ruházta fel és helyileg is külön világban, egy érzékfeletti helyen, térben helyezte el Platon. Ebben az érzékfeletti világban élnek az eszmék örök nyugalomban, csodás, isteni fényben, és alkotnak egy olyan hierarchiát, amelyben minden egyes eszmének helyét a maga értéke és méltósága szabja meg úgy, hogy ebben a világban az eszméknek felfelé szálló értéksorozatával találkozunk. Az egész sorozatnak élén áll a *jónak* eszméje, mint a legfőbb és legértékesebb cél, amelytől nyeri tulajdonképpen a maga értékét minden eszme,

amely a jó eszméje alatt foglal helyet ebben a sorozatban. A jó eszméjétől, mint a legfőbb céltől nyer egységet is az eszméknek ez a világa, ami a nap a látásra és látott dologra nézve — úgy mond Platon a Politeia VI. könyvében (588 l.) — ugyan az a jó a gondolható világban a gondolatra és a gondolt dologra nézve. És amiként a nap a látás által észrevehető dolgoknak nemcsak a láthatóságot kölcsönzi, hanem a keletkezést, növekedést és táplálkozást is, anélkül, hogy ő maga keletkeznék, aként a jónak eszméje a megismert dolgoknak nemcsak a megismerhetőséget ajándékozza, hanem még azt is e mellett, hogy van létök, mibenlétök ő tőle a nélkül, hogy a jó maga is ilyen egyes dolog volna, amelyeket ő felülmúl erő és méltóság dolgában.

Ha a jónak eszméje érték, erő, méltóság tekintetében a legelőkelőbb helyet foglalja el, akkor csak természetes, hogy minden eszmék összességében ott található szépség és igazság is a jóságtól nyeri a maga értékességét. Az igazságnak is az erőt a jóság adja s ugyanő kölcsönöz méltóságot a szépségnek is. Azaz: az erkölcsiség értékrétege ott van, úgy az igazság, mint a szépség értékeségében, amelyből ha ez az értékréteg hiányzik, nincs értéke sem az igazságnak, sem a szépségnek.

Ebbe az örökkévaló világba kell felemelkednie a léleknek is, ha részt akar venni a halhatatlanságban és az örök boldogságban. Mi, emberek u. i. itt ebben a mulandó, földi életben úgy vagyunk, mint azok az emberek, akik valami földalatti és barlangszerű lakásban laknak, amelynek a barlang egész hosszában a világosság felé szabad a bejárása. Itt élnek hát ők gyermekségöktől fogva bilincsekre vert lábakkal és nyakkal, úgy, hogy csak éppen ott kell maradniok s csak előfelé láthatnak s fejüket a bilincsek miatt nem forgathatják. Fényt csak felülről és messziről nyernek egy olyan tűztől, amely ott ég valahol hátuk mögött a barlangon kívül. A tűz és a lebilincselte barlanglakó emberek között fent egy út vezet. Ennek az útnak hosszában pedig egy odaépített fal húzódik, mint a hogyan a bűvészeknek van a közönség elől védőfaluk; a fal hosszában emberek hordoznak a falnál magasabb mindenféle dolgokat, emberi szobrokat kőből, fából s más állati szobrokat; a hordozgató emberek némelyike hallgat, míg mások közülök egymással beszélgetnek. A barlangban ülő, megbilincselte és leláncolt emberek már most sem önmagukból, sem az ott hordozgatott tárgyakkól egyebet nem látnak, mint a tűz által a barlangnak velük szemközt levő oldalára vetett árnyékokat. Ezek az életük folyamán rabságra kárhoztatott emberek, akik magukat a dolgokat nem láthatnák, abban a hitben élnének, hogy a dolgoknak ezek az árnyékai maguk a dolgok, maguk a valóság. De ha valamelyiket közülök feloldanák ebből a rabságból, vagy hirtelen felállana, nyakát ide-oda forgatná, a fényesség felé kezdene nézni, fájdalmat érezne s a nagy ragyogás miatt nem tudná felismerni azokat a dolgokat, amelyeknek előbb az árnyékait látta s bizony zavarba jönne, ha valaki most azt mondaná neki, hogy nem az előbb látott

árnyékok a valóság, hanem ezek a dolgok itt a fényes ragyogásban. Amint azonban szeme hozzászokna ehhez a fényhez és ragyogáshoz, lassan-lassan felismerné magukat a valóságos, létező dolgokat és megvizsgálná a napot, nem a maga árnyékképében, hanem a tökéletes valóságban és eszébe jutna régi lakása, boldognak mondaná maga-magát ezért a változásért s visszaemlékezvén az ő ottani bölcsességére és ottmaradt társaira, sajnálkozással emlegetné őket. De ottmaradt társai, ha közbük visszatérne és elbeszelné nekik, amit látott a fény és ragyogás világában, kinevetnék őt s azt mondogatnák róla, hogy felmenetele által megrontott szemmel jött vissza közüjük s éppen azért nem fizeti ki magát, hogy az oda való felmenetelt megpróbálja az ember.

Ez a bámulatosan szemléletes és élénk hasonlat, amelynek párját ismét legfőlebb Platonnál találhatjuk, teljesen világos és érthető. Mi, kik a földi világhoz vagyunk láncolva az érzékiség által, érzékszerveink segítségével csak a dolgoknak árnyképeit látjuk. Mihelyt azonban a lélek erőt nyer és felemelkedik az igazi létnek, az igazi tudásnak birodalmába, az eszmék világába, ott szemléli az igazi valóságot, a jónak eszméjét, amely minden igaznak és szépnek a forrása. A jó eszméjének szemlélete és az abban való részvétel pedig nem egyéb, mint az *észnek* — νοῦς — megbecsülése és az ész szerint való élet. Platon u. i. a jót a világot kormányzó ésszel azonosítja, azt állítván erről az észről, hogy az a tökéletes valóság, amelynek ura az isteni szellem. Aki ennek az isteni szellemnek vezetése mellett emelkedik fel az eszmék világába, az örömmel kel s az előtte nyíló igazságban gyönyörködik és azon gyarapodik. Itt, az igazságnak mezején találja meg a lélek legnemesebb része, az ész a maga táplálékát; itt erősödik a szárny, amely a lelket emeli.

A barlangban ülő férfi akkor volt csak képes megtekinteni a való világot s a fényt adó napot, amikor bilincseitől megszabadítottván, *megfordulhatott* és megfordulni kényszerült. Az emberi léleknek is, ha az eszmék világában részt venni akar, első sorban arra kell irányulnia, hogy helyes irányba forduljon. Mert hiszen a léleknek meg van a maga látó ereje, csak az a baj, hogy látásával nem jó irányba fordul, nem oda néz a lélek, ahová néznie kellene. Szükség van tehát a *megfordulásnak*, a *visszafordulásnak* arra a *művészetére*, amely képessé tesz minket, hogy lelkünket a földi élet élvezetől, kényelmes megszokottságaitól elragadva, abba a helyes irányba fordítsuk, ahol az eszméknek és az igazság világának fénye ragyog mindazok részére, akik bátrak, erősek, nem testükben, hanem isteni eredetük, lelkükre nézve.

Akinek az eszes lélek szárnyán sikerült a jó eszméjének körébe felemelkedni, az előtt világossá válik, hogy a jó nem áll az élvezetben, hanem a széppel rokon, sőt azzal azonos, mert a jónak legelőkelőbb meglevési formája a szép; a szép, amely az emberi *ἔργον*-t reávezeti az alkotásra, reávezeti a nem-létnek világából a való-létnek, az igazságnak világába. És minden embernek

kötelessége az, hogy a maga földi életét a való világnak, az eszmék világának értékeivel szőjje át meg át, művészi formává alakítván azt rajongó lelkének ellenállhatatlan szerelmével. Az így műremekké alakított élet éri el azután minden emberi törekvésnek és vágyakozásnak legnagyobb célját: a jó eszméjében való részvételt. A szép és igaz ember juthat el csupán a létnek legmagasabb csúcsára: a jóság eszméjére, a honnan szerte nézhet a való létnek isteni világában és nyugodt lélekkel hajthatja fejét csendes pihenőre, mert jól tudja, hogy bírja már az életet az igazság örökkévalóságában és a szépség halhatatlanságában.

Az eszmevilágról szóló tanon épül fel Platonnak egész bölcsesete: etikája és politikája, ismeretelmélete és esztetikája, kosmológiája és teológiája. Ezekről a tanokról szólni nincs szándékunkban: sem az idő, sem a hely nem alkalmas arra, hogy itt a filozofia egyik legtermékenyebb geniuszának tanítását a maga legapróbb részletéig boncoljuk és ismertessük. Ebben a rövidre fogott felolvasásban célunk csak az volt, hogy a t. közönséget némileg közelebb vezessük a filozofia műhelyéhez, annak közmondásos s tehát nem való homályába egy pár sűgarat bocsásunk, ennek fénye mellett a filozofia munkáját közelebről szemügyre veendők. Platon volt vezérünk, aki Athénnek bízott politikai viszonyai közül egy lángésznek merész, de mégis biztos repülésével emelkedett föl az igazságnak érzék- és földfeletti világába, hogy ott az eszmék acélfürdőjében lelkét megedzze és a halhatatlanságnak örök részesévé tegye.

Platon a filozofiát, az igazság után való önzetlen törekvést Athén piacáról az Akademos ligetébe vitte, istennek tiszteletére avatott csarnokba, hogy erről a szenthelyről induljon meg azon az uton, amely a görögség lelkének, szellemének megújulására vezetne. A görög nép nem értette meg őt; halála után még tanítványai sem voltak képesek mesterüket a helyes irányban követni s csak évszázadok múlva kelt szelleme ismét éltető életre és lett megtermékenyítő csírája évszázadok szellemiségének. Ő ihlette meg az utolsó nagy görög filozofust, Plotinost és ő vezette új úton a renaissance bölcsészetét; ő volt tanító mestere mindazoknak, kik az eszmékbe vetett bizodalommal törtek útat az idealismus részére, szántottak új ugarokat, hogy vessenek abba örökké tápláló vetést.

Ha sikerült nekem a t. Hallgatóságot Platon vezérlete alatt az igazság világának körébe vezetni és Platon által ebből a világból kiáramló isteni életnek bár egy lehét közleni, úgy fogom ítélni, hogy az én fáradságom jutalma érdemen felül bőséges vala.